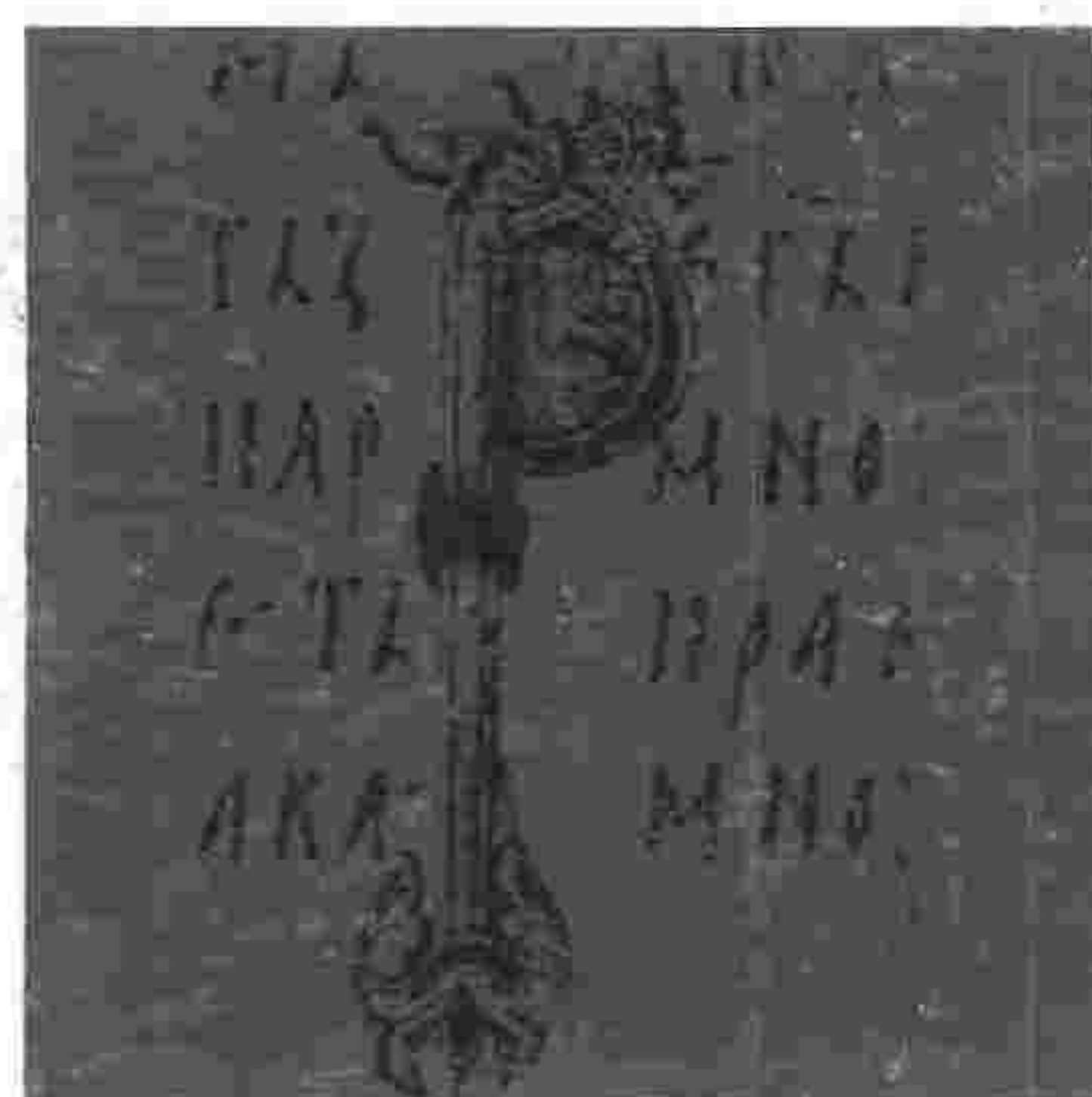

МССЦ

БЕОГРАД

7-10. IX. 2005.

**НАУЧНИ
САСТАНАК
СЛАВИСТА
У ВУКОВЕ
ДАНЕ**

**РЕЧ – МОРФОЛОШКИ,
СИНТАКСИЧКИ, СЕМАНТИЧКИ
И ФОРМАЛНИ АСПЕКТИ
У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ**

35/1

БЕОГРАД, 2006.

Стана Ристић
Београд

ПАРТИКУЛЕ КАО РЕЧИ У ФУНКЦИЈИ МЕТАТЕКСТУАЛНИХ ОПЕРАТОРА

(*наводно, буквално, дословно, једносјавно, њросјо, најросјо*)

У раду су њредсјављене ѡрамајичке, лексичкосемантичке и комуникајивно-ѡрајичке карактеристике ѡртикула *наводно, буквално, дословно, једносјавно, њросјо* и *најросјо*, које као комуникајивни реченични консјијуенци реализују функцију метатекстуалних ѡператора ѡворној ѡсјојка дисјанцирања/недисјанцирања, исказујући ѡнос ѡворника ѡрема информацији коју садржи ѡројозиција у смислу њене изворности и/или фактивности (ѡртикула *наводно*) и у смислу њене категоријности (остале ѡртикуле).

1.0. Надовезујући се на наша досадашња истраживања ѡпштих карактеристика партикула (Ристић – Радић-Дугоњић 1999: 93–127; Ристић 2004а: 505–514) и појединачних њихових карактеристика (И., 1999: 128–146; Ристић 2004: 99–110), у овом раду ће бити представљен лексички, граматички и комуникативни статус следећих партикула: *наводно, буквално, дословно, једносјавно, њросјо* и *најросјо*.

1.1. Оне се примарно јављају у функцији метајезичких оператора као лексички експоненти скраћених, надређених реченица чији су предикати глаголи говорења: *наводно* 'како неко каже', 'како кажу'; (*на*)*њросјо, једносјавно, буквално, дословно* 'онако како је казано, речено (и никако другачије)'. Нпр.:

- (1) На свадбеној гозби било је *наводно* више од стотину званица (Речник САНУ);
- (2) Она је по мишљењу господина професора била *најросјо* генијална (Речник САНУ);
- (3) Овај човек је *њросјо најросјо* варалица (Речник САНУ); (4) Она *једносјавно* хоће да се уда (Речник САНУ) – 'што је нормално, што треба прихватити'; (5) Од тог тренутка, постепено, *буквално* се избежумљавам (Речник САНУ) – 'што није претерано рећи'; (6) Писање Ивана Козарца можемо заиста *дословно* назвати писањем крвљу (Речник САНУ).

Партикуле овог типа исказују ѡнос говорника према информацији коју садржи пропозиција у смислу њене изворности (пр. 1, 26 и 35) и/или фактивности (пр. 7 и 8) (парт. *наводно*) и у смислу њене категоријности (остале парт.). На комуникативном плану овај ѡнос се код партикуле *наводно* реализује као дистанцираност говорника од садржаја (фактивности) исказа, а код других партикула као наглашена увереност говорника у категоријност сад-

ржаја исказа. Све ове партикуле покривају нека општа места у комуникацији и упрошћавају формалну структуру текста/дискурса, усложњавајући његов имплицитни садржај, што их на метајезичком плану представља као својеврстан текст о тексту (исп. Велчић: 45–47). Њима се наглашава одређени говорни поступак, без обзира на тему саме пропозиције и дужину комуникативне јединице, па их као метајезичке јединице можемо именовати термином „оператори говорног поступка“.

1.2. У моделу семантичке структуре исказа компоненте дистанцираности и уверености (недистанцираности) морале би се представљати напоредо са интенционалним компонентама и пропозицијским садржајем, а партикуле које их означавају морале би се представити као комуникативни реченични конституенти посебног типа (исп. Поповић 1990: 33–34).

Тако су према значењу наведених партикула издвојена два модела:

I. Милан је, *наводно*, изгарао на послу

НАВОДНО (P) = 'Саопштавам (P) дистанцирајући се од (садржаја, фактивности) (P)';

II. Милан је *јросіо* изгарао на послу.

ПРОСТО (P) = 'Саопштавам (P) инсистирајући на категоричности (P)'.
2.0. Да би се представиле лексичке и граматичке карактеристике партикула у наведеним моделима, најпре ће се истаћи њихове опште карактеристике значајне за саму тему.

2.1. Основне карактеристике партикула као непроменљивих граматичких (функцијских) речи већ су утврђене у досадашњој литератури (в. Ристић – Радић-Дугоњић 1999: 93–127, 128–146 и литературу о партикулама). Партикуле овог типа у ранијим нашим истраживањима сврстане су у модалне партикуле са значењем коментара. Оне као експлицитни когнитивни модуси са различитим смислом, осим примарног значења, реализују бројна секундарна значења којим се модификује садржај пропозиције, а често и проширује, увођењем нових експресивно-прагматичких елемената примерених одређеној комуникативној ситуацији. Неки од њих указују на говорне стратегије у реализованом дискурсу. Све ово показале се у анализи различитих примера из корпуса¹.

2.2. Партикула *наводно*², како је већ речено, исказује дистанцираност говорника и/или његову резервисаност у погледу фактивности пропозиције,

¹ За корпус су узети примери из Речника САНУ (за партикуле *буквално*, *дословно*, *наводно* и *најросіо*) и Речника МС (за партикулу *јросіо*); затим примери из транскрибованих телевизијских ток-шоу емисија Б92, Утисак недеље водитељке О. Бећковић (скр. Б92 Бећ.) и емисије Тимофејев водитеља А. Тимофејева (скр. Б92. Тим.), као и из два интервјуа из НИН-а 2005: Д. Ненадића и глумца Д. Мићановића (скр. НИН Нен. и НИН Мић.); в. извори. Уз све примере наведена су и значења, као и функције које се реализују у контексту, а којима се допуњавају запажања и анализе дате у главном тексту рада.

² Код Мразовић – Вукадиновић партикула *наводно* је сврстана у модалне партикуле 1, а партикуле типа *јросіо* у модалне партикуле 2 (413–414), али се партикуле типа *јросіо* сврставају и у градуативне партикуле (441). Партикула *наводно*, за разлику од партикула типа *јросіо* може се употребити и као одговор на да-не питање, сама или са са глаголом говорења: *Зар је ишај лажов још увек директор јрегузећа?* – *Наводно (ишако кажу)*; (исп. Мразовић – Вукадиновић 1990: 409, одакле је узет и наведени пример).

а партикуле *дословно*, *буквално*, *їпросїо*, *наїпросїо* и *једносїавно* истичу категоричност садржаја пропозиције или је ограничавају на актуелне елементе дате комуникативне ситуације. Уз изнето основно значење оне имплицирају различите садржаје комуникативног и прагматичког плана (в. значења која су у виду имплицитних коментара наведена уз примере) (в. Ристић – Радић-Дугоњић 1999: 97, 100–101). По илокуцијској снази сврстали смо их у експоненте говорног чина коментара, који се јавља као подтип обавештајног, информацијског говорног чина (в. И.: 120–121, 123–124). Коментаром се сигнализира адресату у ком смислу се у одређеној ситуацији актуелизује дата информација, при чему се обавезно реализују и одређени експресивно-прагматички садржаји (што је уз пр. и назначено).

2.3. Тако партикула *наводно* осим дистанцираности говорника (пр. 1, 26 и 35) често реализује и значење сумње, несагласности, неверице:

(7) Увек су ми сумњиви ти неки хуманисти који *наводно* имају разумевање за све људе (НИН Нен.) – 'што им се не може веровати'; (8) Не, било је речено да студио, *наводно*, не може да издржи, вероватно као и овај студио, да не може да издржи [инвалидска] колица (Б92 Тим. 12. 2.) – 'у шта се може сумњати' (исказ особе са инвалидитетом која је учествовала у емисији),

а партикуле типа *їпросїо* (како ћемо ову групу даље у раду називати), осим истицања категоричности у смислу 'то и ништа друго', 'тако и никако другачије', 'толико и ништа више' (пр. од 2 до 6), јављају се и као сигнали одређених комуникативних стратегија, а у примерима који следе то је стратегија убеђивања:

(9) *Просїо*, знате оно, у дилеми да ли чините, јер заиста као човек сам против тога [пиратерије] ... али чините чините нешто за своју струку, нисам се осећала тако лоше (Б92 Бећ.) – 'право да кажем, право рећи, истину говорећи'; (10) Не може се почети од културе, то је потпуно јасно. Дакле, и ми морамо *наїпросїо* да поштујемо редослед и мислим да и људи из културе, то им тешко пада (Тим 12. 2) – 'што није неоствариво, што није превелик захтев'.

3.0. Партикуле типа *їпросїо* према функцији и значењу могу се представити и као „одредбе категоризовања“ (исп. Ивић 1991), које уз још неке прилошке и придевске изразе, ближе одређују видове категоризовања. Овакве јединице, како истиче М. Ивић, предупређују могућност дилеме око следећих питања: да ли је X још нешто осим Y; да ли је X у сваком погледу Y; да ли је X на најпримеренији начин Y (Ивић 1991: 29).³ Први случај потврђује пр.: (11) Писање никад нисам доживљавао као некакав кулук и аргатовање него *їпросїо* као игру, забаву и чисто чулно задовољство (НИН Нен.) – 'пре свега'; други случај пр. 3 и (12) Плашила се човјека ... којег су поступци сасвим неурачуњљиви, који је *једносїавно* луд (Речник САНУ) – 'може се слободно рећи'; а трећи случај илуструје пр. 2. Употреба одредбе категоризовања овог типа имплицира и појачајни, додатни коментар 'толико и ништа

³ Остајање у границама категорије Y исказује се, поред осталог, по овој ауторки и „прилогом“ *їпросїо* (Ивић 1991: 30).

више' који проширује констатацију „X је Y“ („X је Y; толико и ништа више“) (Ивић: 1991: 30).⁴

3.1. Партикуле *буквално* и *дословно* као метајезички оператори, зависно од ситуације, указују у ком смислу се X потврђује као представник категорије Y ('у суштини', 'у непренесеном, правом значењу', 'у правом смислу речи', 'у пуном смислу речи' и сл.) (исп. Ивић 1991: 30), док се партикуле *ћросћо*, *наћросћо* и *једносћавно* у неутралној ситуацији употребљавају у смислу имплицитног коментара 'само то и ништа друго', 'само тако и никако другачије', 'само толико и ништа више'. Тако се овим другим, у примарној употреби и значењу, не указује на прототипску категоричност која подразумева оно значење X-а које на максималан начин представља Y, као у случајевима употребе прототипских детерминатора *ћрави* и *идеалан* (исп. Ивић: 1991: 31)⁵, него на прототипичност X-а који на просечан начин представља Y, као детерминатори типа: *нормалан*, *ћприродан*, *сћандардан*, *ћросечан*, *обичан* (исп. Ивић 1991: 34–35). Употребом ових партикула саговорник се позива на оно што је општепознато (као најчешће заступљено, свакидашње, ништа посебно, просечно), што је заједничко искуство о актуелној категоричности, чиме се, поред осталог, постиже и блискост у интеракцији са саговорницима.

4.0. Са семантичког аспекта све ове партикуле се сврставају у модалне партикуле које модификују, прецизирају и објашњавају садржај основне информације, а партикуле типа *ћросћо* сврставају се и у градуативне партикуле када модификују или истичу неки део исказа (исп. Мразовић – Вукадиновић 1990: 441) (пр. 2, 3 и 12). Градуативне партикуле којим се појачава категоричност садржаја имају одредбени карактер, јер стоје уз неки реченични део у функцији одредбе категоризовања (*она је најћросћо ћенијална*, *он је једносћавно луд*, *он је ћросћо најћросћо варалица* = *он је ћрави*, *овејани варалица* – из пр. 2, 12 и 3), истичући у првом и другом случају заступљеност категорије на најпримеренији начин и у сваком погледу, а у трећем њен највиши степен заступљености у смислу 'нај-' (в. нап. 4). У оваквој функцији партикуле могу мењати место без промене смисла само заједно са делом који одређују. У свим другим случајевима када реализују модално значење партикуле, као самостални реченични конституенти, немају фиксирано место у реченици, али се најчешће јављају као делови интерполирани у њену структуру, у медијалној позицији (исп. Мразовић – Вукадиновић 1990: 415–416) (в. наведене и сл. примере).

4.1. Навешћемо још неке примере, који показују назначене позиције и основна значења, али који реализују и значења коментара у различитом смислу:

⁴ М. Ивић овакву употребу „прилога“ *ћросћо* илуструје примерима: *Он је ћросћо незналица*, *То је ћросћо формалносћ* (Ивић: 1991: 30, нап. 2, стр. 30), код којих се заменом „прилога“ односно партикуле *ћросћо* еквивалентним придевима: *То је ћросћа формалносћ*, *То је ћука формалносћ*, уместо коментара „и ништа више“ истиче максимална заступљеност онога што именује Y (в. примере и коментаре и на стр. 33).

⁵ О прототипским одредбама (детерминаторима) категоризовања типа: *ћрави*, *ћићичан*, *аућенћичан* в. Ивић 1991: 31.

(13) Бјежи, по трећи пут од куће, *наводно* с неком девојком, и долази у Париз (Речник САНУ); (14) Ово је *ћпросїо* да човек кука (Речник МС) – 'нема другог решења' (драматична експресивност); (15) Ту је Павлу Футачу *ћпросїо* памет стала (Речник МС) – 'што је било страшно'; (16) Човек *једносїавно* оде ... и ствар је готова (Речник САНУ) – 'што је право решење'; (17) Домове појединих људи *буквално* су опустошавали (Речник САНУ) – 'у пуном, правом смислу речи'; (18) Избацио ме је ... нисам имала куда, *дословно* нисам имала куда (Речник САНУ) – 'баш тако, у правом смислу речи'.

5.0. У другом раду М. Ивић речи овог типа сврстане су у „прагматске прилоге“ оријентисане према говорном лицу, чиме је истакнута њихова метајезичка функција, јер њима, како истиче ова ауторка, а како показују и наведени примери, говорно лице ставља до знања саговорнику како остварује дату реченицу или како се држи с погледом на своју улогу њеног аутора (Ивић: 1978: 6)⁶, што се на комуникативном плану испољава као говорна стратегија одређеног типа (в. т. 9).

5.1. Комуникативне функције партикула у наведеним реченичним моделима реализују се, зависно од ситуације, или у функцији модификације или у функцији актуелизације њиховог садржаја што показују многи примери. У оба случаја говорник употребом наведених партикула унапред даје до знања саговорнику како треба да схвати садржај поруке у смислу њене изворности, фактивности (в. пр. за парт. *наводно*) или категоричности (в. пр. за остале партикуле). Партикуле типа *ћпросїо* јављају се и као сигнали актуелизације или проширивања информације додатном аргументацијом, чиме се категоричност исказа ограничава на изнесене накнадне аргументе, које у датој ситуацији отклањају могуће нејасноће и недоумице, што показују примери 9 и 10, као и следећи пр.:

(19) Мени *ћпросїо* није било фер према тим људима који су ме толике године стипендирали (НИН Нен.) – 'с обзиром на на новац који су потрошили на мене, с обзиром на изнету чињеницу, околности и сл.'; (20) Одлазак са животне сцене једног нашег професора ... Ранка Радовића и *ћпросїо*, не само што је наш колега, него што је човек такве ширине да је то ето оставило дефинитивно прошле недеље на мене утисак (Б92 Бећ) – 'да будем искрена'; (21) *Наћпросїо* је сјала од блаженства, када би, очима упртим у сина, слушала у цркви његов ... глас (Речник САНУ) – 'што се није могло сакрити, што је сасвим очигледно'; (22) То су неке занатске ствари које, бојим се, да не зна много ни професора код нас да научи студенте. *Једносїавно*, ретко режирају, све је теорија нека (С. Драгојевић, Б92 Бећ.) – 'што је разумљиво'; (23) Што је најгоре рецимо, што се ти сећаш а да си рекао о Жељку Митровићу и Пинку? – Не, не, нисам заборавио ... али *једносїавно* то је, господин Митровић и Пинк су били у то време са једном влашћу против које сам ја био и ја сам *једносїавно* критиковао све сегменте те власти (Б92 Бећ) – иста партикула два пута 1. 'није могло бити другачије, тако је морало бити'; 2. 'имајући све у виду';

затим и примери из разговорног језика:

(24) Радо бих је [књигу] купила Мари. Напросто, мени је то [садржај књиге] занимљиво због фолклора; (25) Мени је то [боравак у планини] занимљиво. Напросто, не бих отишла у неку ладовину, него бих шетала.

⁶ Тако према М. Ивић речју *буквално* говорник сигнализира да информацији исказане реченице не треба приписивати било које пренесено значење (Ивић 1978: 6).

5.2. Овакве јединице су са синтаксичког становишта факултативне и необавезне, али са комуникативног становишта су обавезне, јер исказују различите прагматичке садржаје. Њима се отклањају евентуалне нејасноће, недоумице и неспоразуми, или се постиже пожељна интеракција међу учесницима у комуникацији са прагматичким – емфатичким и емоционално-експресивним садржајем, што им даје статус нарочитих типова реченичних конституената (исп. Поповић 1990: 33–34). Са становишта опште теорије и методологије науке о језику и овај тип метајезичких партикула оправдава интегрални приступ, потребан не само у описивању граматике него и других језичких нивоа: лексичког, семантичког, прагматичког, комуникативног, когнитивног и др. У нашем случају покушали смо да наведене партикуле у оквиру комуникативних јединица различитог обима идентификујемо и као синтаксичке јединице одређене конституентске вредности и дистрибуције, и са одређеним граматичким и лексичким карактеристикама.

5.3. Тако, на основу наведених примера и свега што је анализа показала, њихово значење, према већ издвојеним моделима (в. т. 1.2), може се представити у форми исказа предикатно-аргументне структуре, и то за модално значење формама:

НАВОДНО Р = 'Саопштавам Р, Ја не тврдим да Р, Други/неки тврде да Р, Ја немам аргументе да је Р право/истинско';

ПРОСТО Р = 'Саопштавам Р, Ја тврдим да је то истинско/право Р (и ништа друго само то, у правом смислу, у пуном значењу, у свим појединостима, сасвим тако, потпуно), Ја имам аргументе да је то право/истинско Р',

а за градуативно значење партикула типа *īrosīo* формом:

Р ПРОСТО Х = 'Саопштавам Р, Ја тврдим да је у датој ситуацију Р категорично, истинито, (само) у смислу Х'.

6. Типична употреба ових партикула је у медијалној позицији чиме се истиче њихова функција модификације и модално значење, док примери њихове употребе у иницијалној позицији, или у позицији иза иницијалног фокуса сигнализирају њихову конекторску функцију и значење актуелизације или интензификације, што је нарочито карактеристично за разговорни језик, кога у нашем корпусу илуструју примери из телевизијских ток-шоу емисија (исп. Велчић: 42–43).

7.0. Тако, иако је у оба случаја њихова употреба са традиционалног синтаксичког становишта необавезна и редундантна, са прагматичко-семантичког и комуникативног становишта она је веома важна, чак и онда када се наизглед јављају у функцији тзв. поштапалица, празних, паразитских речи, којим се у комуникацији премошћују паузе у мисаоном току или премешта логички акценат – фокус са једног сегмента исказа на други, на онај уз који се употребљавају разматрани метајезички оператори. То нарочито илуструју пр. из наредног блока у којима се прекида тема разговора и прелази на другу. Партикуле типа *īrosīo* управо се јављају на шавовима ових прекида, али не као поштапалице, како се до сада тврдило, него као сигнали актуелизације новог садржаја, пребацивања на њега логичког акцента, као и увођења нових аргумената и сл. Таква употреба партикула типа *īrosīo* нарочито је карак-

теристична за дуже комуникативне јединице, у којима долази до изражаја њихова конекторска функција у организовању текста.

Примери:

(26) Рецимо, плата је требало да буде 39. 000 по том закону, али је то *напросио* била нека врста напада на Скупштину ... постоји нешто што је по мени важније. Ви имате, и то грађани знају, имате људе који су *наводно* примали 20. 000. Одједном, ... они имају неколико станова (Б92 Тим. 12. 2) – употреба два метајезичка оператора, за недистанцирање *напросио*, којим се премешта логички акценат, маркира фокус, и за дистанцирање *наводно*; (27) *Просио* мислим, да ли вам пада на памет да је неко могао да купи ту диплому на Сорбони ... *Просио*, да ли вам улива поверење да то што није овде значи да није плаћено? (Б92 Бећ.) – употреба једне партикуле више пута у различитом значењу и функцији: 1. 'управо, баш', указује на мисаони ток у тренутку говора ради побуђивања пажње и сигнализирања померања тежишта комуникације; 2. 'у најкраћем речено, да упростим, да скратим', имплицитни коментар говорног поступка; (28) Ја нисам баш права особа да одговорим на ово питање, *заиста* нисам ... ја *једносјавно* кад крену те приче као антиглобализам и све то, ја се мало најезим (Б92 Бећ.) – 'у том случају, кад је реч о томе'; (29) Видећете, кад будемо у Европској Унији – а бићемо, јер морамо да будемо, *једносјавно* – то ће пасти испод 50% (Б92 Тим. 21. 2) – 'што се очекује, што је нормално'; (30) Значи, морам да решим проблем око Књаза Милоша, да решим деведесете године, шта се дешавало са парама на Кипру. Не могу, не знам. *Једносјавно*, ишао сам, покушао сам ... (М. Динкић, Б92 Тим. 21. 2) – 'суштина је, права истина је'; (31) Проблем је у томе што људи *једносјавно*, шта ја знам ... Ако се народ покрене, кад кажете тако, неће бити ове Владе, биће друга Влада (Б92 Тим. 21. 2) – 'нема решења' (незавршена аргументација, исказивање недоумице); (32) Кад сам био гувернер, имао сам екипу ... који су то истраживали. *Буквално* толико и свашта смо пронашли, да је новац одлазио тамо [на Кипар] (М. Динкић, Б92 Тим. 21. 2) – 'наглашавам, истичем'.

7.1. Наведене комуникативне функције и прагматичко-експресивне информације реализоване су заправо употребом партикула типа *просио*, чиме се потврђује релевантност њиховог лексичког семантичко-прагматичког значења, као и њихов статус нередундантног комуникативног реченичног конституента. Употребом метајезичких партикула говорник сигнализира саговорнику како ће да перципира исказани садржај, али се њима истиче и самосвест говорника о одговорности своје улоге не само у продукцији текста него и у начину прихватања, перципирања продукваног садржаја од стране саговорника, што се показује избором одговарајуће стратегије примерене ситуацији и осталим елементима комуникације.

7.2. Евидентна је и напоредна употреба партикула са одговарајућим глаголским еквивалентима, што показују примери употребе партикуле *наводно* и њених глаголских еквивалената: *кажу*, *причају* у истој комуникативној јединици, при чему употреба партикуле *наводно* истиче, појачава говорничково дистанцирање од садржаја у случајевима када се њима исказује нека оцена, квалификација или етички став према датој ситуацији:

(33) Дивац је рекао да сте Ви [М. Динкић] први све рекли о незаконитостима везаним за продају Књаза Милоша ... Да сте познати по поштењу ... али *кажу*, *наводно*, осим у случају Књаза, где сте изненада заћутали. Је ли истина да сте заћутали и зашто? (Б92 Тим. 21. 2.); (34) Жене из ноћних барова *причају* да је галантан, јер да *наводно* посредује код државног привилегираног Експорта Репе (Речник САНУ); (35) Месни лист ... *извињавао се* за реч „цунгла“, да дело није било доказано и да они *наводно* не желе да прејудуцирају одлуку суда (Речник САНУ).

8. Прагматичко-комуникативни садржај исказан партикулом може се протезати на шири контекст (пр. 9, 10, 20 и 22). Тада оне, како показује и претходни блок наведених примера, примарно реализују конекторску функцију, повезујући смисаоно већу комуникативну јединицу првенствено тако што упућују на припадност обавештајног исказа са партикулом каквој целини. Оваква употреба метајезичких партикула сигнализира да је актуелизованом обавештењу нешто претходило и да се очекује да иза њега нешто следи. За разлику од везничких конектора партикулски конектори повезују текст тако да упућују на тип, квалитет односа, што у информативном погледу надмашује оквире подразумеваног, а што се употребом партикула у конекторској функцији компензује њиховим граматичко-лексичким значењем. Зато метајезичке партикуле слојевитије организују текст: повезују га логичко-семантички, а истовремено га наглашено развијају, проширују и то првенствено у његовој прагматичкој равни (исп. Велчић: 44–45).

9.0. Овако исказан однос према садржају пропозиције представља и стратегију дистанцирања од категоричности, фактивности садржаја пропозиције или инсистирања говорника на тој категоричности. Експоненти ових стратегија на формалном плану исказа су партикуле наведеног типа или њихови еквиваленти који могу бити сложеније структуре: *како кажу*, *како се њврди*; *у њравом/њнуом смислу ње речи*, *њако како је речено* (и *никако друкчије*), *како сам уверен/убеђен* и сл. Изван текста наведене партикуле немају одређену референцију и зато их је тешко семантички описати. Па и у самом контексту као метајезичке јединице реализују различита значења и функције, што показују наведени примери, али ћемо навести још неке у којима употреба партикула имплицира и одређене прагматичко-експресивне коментаре. Примери:

(36) Други, сиромах, није могао побјећи пошто је *једносњавно* – умро (Речник САНУ); (37) *Једносњавно* се направио да нас не види (Речник САНУ) – 'што нисмо очекивали, што нас је изненадило'; (38) Негдје им одбрусе, да су погријешили, с другог их мјеста *њросњо-нањросњо* отјерају (Речник МС) – 'што је још горе'; (39) Без свемогућег Бога тако нешто *њросњо* није могуће (НИН Нен.) – 'што је добро, што је у реду'; (40) Наши књижевни историчари о њој *нањросњо* не воде рачуна (Речник САНУ) – 'што је непримерено, недопустиво'; (41) Без наследности сваки би органски напредак био *нањросњо* немогућан (Речник САНУ) – 'што би било страшно'; (42) *Нањросњо* хоћу да сам слободан и неовисан од свега и свакога (Речник САНУ) – 'што није неоствариво, што није много'; (43) Господа јуратоши ... отишли *једносњавно* у ... гостиону па запили, што су добили за пут (Речник САНУ) – 'што је неозбиљно, непромишљено'; (44) Сада више нема те фигуре коју ми мрзимо и на коју можемо стално да се позивамо, због које ништа не можемо да урадимо. Сад *једносњавно* треба загрејати столицу (Б92 Бећ) – 'што је једини, прави начин'; (45) То [дечија порнографија] није нешто што сведочи само да је у овој земљи морал на најнижем могућем нивоу, него *једносњавно* то је нешто што постоји свуда (Б92 Бећ.) – 'што се не може променити'; (46) Ништа не раде, *једносњавно*, јер немају посла (Б92 Тим. 21. 2) – 'што је и разумљиво'.

9.1. Лексичко-прагматички садржаји, који ове партикуле као комуникативни реченични конституенти реализују у наведеним примерима, јављају се у виду имплицитног коментара оцене садржаја пропозиције различитог смисла, којом субјекат говора делује емотивно на саговорника, па се наве-

дене партикуле јављају и као експоненти експресивног говорног чина или као интензификатори тог чина. На комуникативном плану оваква употреба партикула може се представити и као стратегија појачавање блискости, али и као стратегија наметање личног става којом се успоставља очекивана ауторитативност не само говорника него и исказаног пропозицијског садржаја. Тако ове партикуле функционишу слично као „прилози додатног коментара“ којим говорно лице износи неки свој коментар о садржини реченице коју изриче (исп. Ивић 1978: 9–10). Маскирање стратегије наметања личног става остварује се у неексплицирању коментара. Он се реализује у пресупозицији у виду заједничког знања, што му даје објективну вредност, чиме се у првом плану реализује стратегија блискости, непосредности и поверења.

9.2. Са становишта комуникације овакве јединице представљају погод-но средство да се њима ублажи или појача, већ према потреби, категоричност коју чин обавештења у већој или мањој мери имплицира. Оваква актуелизација исказаног садржаја може се представити и као говорна стратегија успостављања друштвеног ауторитета и то како исказујућим субјектима тако и исказима. До које ће се мере ова стратегија реализовати, зависи од конкретне ситуације. У ситуацији јавног говорења/писања неке реализације функција и значења наведених партикула можемо интерпретирати као сигнале кода (кодне формуле) у коме је говорник или писац дужан да комуницира у улози меродавног (упућеног или стручног) лица о теми о којој се говори (исп. Велчић: 48–49). То показују неки примери из ток-шоу емисија – примери јавне употребе језика, у којима обично учествују стручњаци из области из које се одабира тема разговора (в. употребу парт. С. Драгојевића, режисера, у пр. 22 и М. Динкића, министра финансија, у пр. 30 и 32). Неки од њих показују више улогу партикула у организацији текста (в. пр. од 26 до 33), а неки више њихову улогу у семантизацији оцене говорног поступка од стране самог говорника, што показују следећи примери:

(47) Језик јој *ћросћо* лети, сипа као из рукава (Речник МС) – ’тако се може рећи, као да’; (48) Део тог система вредности постоји и код нас, *ћросћо* то је наш интерес (Б92 Бећ.) – ’да поједноставим, нагласим’; (49) У нашој земљи, за коју говоримо да је у транзицији, видимо да новац може да купи све. *Буквално* све (НИН Мић.) – ’без претеривања’; (50) Имао сам петнаест ноћних снимања, а филм сам радио *буквално* за тебе, само су били покривени трошкови снимања (НИН Мић.) – ’тако се може рећи’.

Да закључимо:

10.0. Модални, семантичко-прагматички оквир функционисања партикуле *наводно* и партикула типа *ћросћо* реализује се у функцији метајезичких оператора говорног поступка, који се као комуникативни реченични конституенти јављају у иницијалној или медијалној позицији у оквиру синтаксичке структуре. Њима се, без обзира на синтаксичку позицију, исказује дистанцираност/недистанцираност говорника према изворности или категоричности обавештења које представља пропозицијски садржај исказа.

10.1. У моделу семантичке структуре исказа компонента дистанцираности/недистанцираности представља посебну компоненту која се реализује напоре до са интенционалном компонентом, као и са пропозиционом компо-

нентом самог исказа. Нефиксирана позиција партикула као носилаца компоненте (не)дистанцираности, показује се и тиме што при формалном представљању исказа ова компонента може заузимати крајњи леви или крајњи десни положај:

1. Не инсистирајући/инсистирајући на (P), саопштавам (P);

2. Саопштавам (P) не инсистирајући/инсистирајући на (P) (исп. Мирић 1998: 85–92).

11. Основне карактеристике метајезичких партикула као реченичних конституената јесте њихова комуникативна синтаксичка функција. Као периферни делови реченичне структуре необавезни за њен пропозицијски садржај, ове метајезичке партикуле, и њима сличне јединице комуникативног плана, управо се јављају као погодна језичка средства за реализацију различитих прагматичких садржаја (исп. Поповић 1990: 48–49).

12. Разматране партикуле и њихови сложени еквиваленти спадају у прагматичка средства, јер функционишу за потребе говорника у чину комуникације. Те потребе су условљене комуникативном реалношћу у којој говорник не само да говори него се обраћа другом човеку, што га обавезује и на лични став, на оцену самог садржаја казаног, чиме сигнализира саговорнику како, у ком смислу, у којој мери може да прихвати категоричност исказане тврдње. Ове јединице показују да говорник у процесу говорења прати своју мисао и сам процес говорења, да сам процењује казано и да вербализује и тај део своје мисаоне делатности. Овакво посматрање сопствене говорне продукције са стране представља и спознају самог себе као говорног субјекта. Тако се разматране партикуле у функцији метатекстуалних оператора, оператора говорног поступка, јављају и као сигнали рефлексije говорника над својим језиком, својим говором, својим изразом, над самим собом, а са становишта језичке личности и као сигнали рефлексije личног и општеисторијског карактера.

Кључне речи: функције партикула (модификације, актуелизације, интензификације, коментара говорног поступка, експресивног коментара, конекторска функција, функција одредбе категоризовања); модално и градуативно значење партикула, метатекстуални оператор говорног поступка, компоненте семантичке структуре исказа: (дистанцираности/недистанцираности (уверености), интенционална компонента, пропозициона компонента); изворност исказа, фактивност исказа, категоричност исказа, комуникативни реченични конституент.

Извори

- Б92 Бећ:** О. Бећковић, Утисак недеље: Колико нам је високо образовање, 20. 2. 2005.
- Б 92 Тим:** А. Тимофејев, 1. 0088.765 милиона комбинација, 12. 2. 2005; Најбољи период, 21. 2. 2005.
- НИН 40, 2. 6. 2005:** Интервју са Д. Ненадићем и Д. Мићановићем.
- Речник МС 1973:** *Речник српскохрватскога књижевног језика*, књига V, Матица српска, Нови Сад.
- Речник САНУ:** *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, књига II, IV, XIII и XIV, САНУ, Београд.

Литература

- Велчић 1987:** Velčić M., *Uvod u lingvistiku teksta*, Zagreb.
- Ивић 1978:** Ивић М., О српскохрватским реченичним прилозима, *Јужнословенски филолог XXXIV*, Београд, 1–16.
- Ивић 1991:** Ивић М., О одредбама категоризовања, *Јужнословенски филолог XLVII*, Београд, 29–36.
- Мирић 1998:** Мирић Д., Статус значења дистантности и његов израз у руском и српском језику, *Славистика II*, Београд, 85–92
- Мразовић – Вукадиновић 1990:** Mrazović P. Vukadinović Z., *Gramatika srpskohrvatskog jezika za strance*, Novi Sad.
- Поповић 1990:** Popović Lj., Komunikativni rečenični konstituenti, *Књижевност и језик XXXVII/1*, Београд, 33–50.
- Ристић – Радић-Дугоњић 1999:** Ристић С. – Радић-Дугоњић М., *Реч. Смицао. Сазнање*, Београд.
- Ристић 2004:** Ристић С., Још нека запажања о негацији и негираним именицама, *Научни саставак слависта у Вукове дане 33/1*, Београд, 99–110.
- Ристић 2004а:** Ристић С., Партикуле као јединице семантичке кохезије, *Српски језик IX/1–2*, Београд, 505–514.
- Хлебда 2000:** Хлебда В., Метаоператоры в тексте и их основные функции, *Слово во времени и његово широкое*, Санкт-Петербург, 415–429.

Stana Ristic

PARTICLES AS WORDS WITH THE FUNCTION OF METATEXTUAL OPERATORS
(*navodno*, *bukvalno*, *doslovno*, *jednostavno*, *prосто*, *naprosto*)

Summary

The study shows that the particles *navodno*, *bukvalno*, *doslovno*, *jednostavno*, *prосто* and *naprosto* are functioning in the text/discourse as metatextual operators of the verbal act, operators of distancing/non-distancing from the content of the statement in the sense of the authenticity and/or facticity of the content (part. *navodno*) and in the sense of its categorical character (part. of the type *prосто*). In the semantic structure of the statement the component of distancing/non-distancing (which is realized in parallel with its intentional and propositional component) is realized as two models, depending on the meaning of the particles:

I. Milan je, *navodno*, izgarao na poslu. (Milan was *allegedly* working his head off at the office.)

NAVODNO (P) = 'I announce (P) distancing myself from (the content, facticity) (P)';

II. Milan je *prосто* izgarao na poslu. (Milan was *simply* working his head off at the office.)

PROSTO (P) = 'I announce (P) insisting on the categorical character (P)';

Actualizing and intensifying different communicative-pragmatic contents, the studied particles occur as compulsory communicative sentence constituents, on a syntactic-communicative plan, whose function and meaning can be represented under the form of a statement of predicate-argumental structure:

NAVODNO P = 'I announce P, I do not claim that P, Some/others claim that P, I do not have arguments that P is real/true';

PROSTO P = 'I announce P, I claim that P is real/true (and nothing else except this, in the real sense, in the full meaning of the term, in every detail, exactly like this, completely), I have arguments that P is real/true – modal meaning; or

P PROSTO X = 'I announce P, I claim that, in the given situation, P is categorical, true, (only) in the meaning X' – the meaning of actualizing the content, applying the categorical meaning only to one of its aspects, present in the given situation.